

A földrajzi nevek világa II.

HELYESÍRÁSI ÚTMUTATÓ

Darnay László

Legutóbb a földrajzi jellegű előtagos és közszói utótagos alakoknál szakítottuk meg a földrajzi nevek számbavételét. Itt folytatva, most a „fordítottjának” előtaggal való bővítése következik, vagyis azok a formák, amelyek közszói előtagból és földrajzi köznévi utótagból állnak, és egy előtaggal bővülnek. Az új előtagot általában egy újabb kötőjellel kapcsoljuk a már kötőjeles alakhoz: *Belső-Ásvány-dűlő, Csehi-Nagy-berek, Felső-Gombás-patak, Külső-Csorvai-csatorna, Nagy-Ausztráliai-öböl, Birkajárási-Új-erdő, Rohonci-Arany-patak, Alsó-Ebédlátó-dűlő, Tarnai-Sasfészek-bérc, de Amerikai Csendes-óceáni-szigetek* (és ehhez képest általában: *csendes-óceáni szigetek*).

A melléknemes alakok minden tagja kisbetűvel írandó, és az *-i* ragad a végén: *felső-gombás-pataki, tarnai-sasfészek-bérci* stb.

Ha *tulajdonnévi előtagból* és *közszói utótagból* állnak a földrajzi nevek és földrajzi megjelölések, és ezek *bővülnek* például egy minőségjelzős vagy földrajzi jellegű *előtaggal*, akkor az új tagot is általában kötőjellel kapcsoljuk a már nagybetűs, kötőjeles alakulathoz. *Belső-János-dűlő, Észak-Bajkál-felföld, Kis-Szunda-szigetek, Régi-Kenyere-csatornai* stb.

A melléknévképzős alakokban az első elem első betűje kicsi lesz, a másodikban megmarad a nagy kezdőbetű, és a harmadikhoz kötőjellel nélkül ragad az *-i* betű: *belső-János-dűlői, régi-Kenyere-csatornai* stb.

A *közszói előtagból* és *tulajdonnévi utótagból* álló földrajzi nevek előtaggal való bővítések ugyanúgy járnak el, mint az előbb, de melléknemes alakjukban a második tag is kisbetűsűsé válik: *Holt-Sebes-Körös, Kelet-Belső-Somogy, Új-Dél-Wales, Északkelet-Új-Guinea, Nagyfai-Holt-Tisza* stb. és *holt-sebes-körösi, kelet-belső-somogyi, új-dél-walesi, északkelet-új-guineai* stb.

A *közszói előtagos* és *földrajzi köznévi utótagos* földrajzi nevek földrajzi köznévi utótaggal történő bővítésekor a kötőjelek tekintetében

szintén hasonló a helyzet. A név természete szerint (minthogy nincs benne tulajdonnév) csak az első betű nagy, és melléknemesüléskor az is kicsi lesz: *Ablakos-kő-völgy, Fecske-part-dűlő, Szőke-víz-patak, Holt-tiszai-csatorna, Dél-kínai-csatorna, Kis-villámi-völgy* stb. és *ablakos-kő-völgyi, dél-kínai-csatornai* stb.

Ha az *előtag tulajdonnévi*, az *utótag közszói*, és ez az alak *bővül* egy földrajzi köznévi *utótaggal*, akkor a szerkezet első betűje nagy, és benne kettő kötőjel szerepel: *Bás-halom-dűlő, János-küti-domb, Tetétlen-szigeti-csatorna, Mária-kápolnai-sarok, Péter-kereszt-dűlő, Zsófia-halmi-csatorna*.

A melléknévi képződményekben az alak megmarad, az *-i* ragad: *Bás-halom-dűlői, Vendel-képi-dombi*.

Ha *elől* van a *közszói előtag* s utána a *tulajdonnévi utótag*, és ehhez kapcsolódik egy *földrajzi köznévi utótag*, szintén két kötőjellel írunk, de már értelemszerűen két nagybetű lesz a névben: *Fás-Duna-csatorna, Holt-Tisza-berek, Sebes-Körös-dűlő*.

A melléknemesített formák: *fás-Duna-csatornai, holt Tisza-bereki, sebes-Körös-dűlői*.

Éppen elég még csak fölfogni is, hogy hányféle variáció létezik a kötőjeles kapcsolatok elő- és utótagos alakjaival, de van még ok alkalmazni kötőjelet: Ha *önállóan is létező neveket együtt* használunk, és azok nem valamettől valameddig (*-tól -ig*) viszonyt jelölnek, kötőjellel kapcsoljuk össze őket.

Ilyenek például a többemű megyék neve, városrészek, pályaudvarok teljes neve vagy két település közös vasútállomása stb.: *Borsod-Abaúj-Zemplén, Budapest-Kőbánya, Szeged-Móraváros, Budapest-Kelenföldi pályaudvar, Gecse-Gyarmat, Kál-Kápolna* és egyéb ilyen jellegű kapcsolatok: *Nyeste-Nyárs-patak, Tüskés-Napkeleti-dűlő* stb.

Az *-i* képzős alakjuk minden tagja kisbetűs lesz: *borsod-abaúj-zempléni* (de *Borsod-Abaúj-Zemplén megyei*), *szeged-móravárosi, budapest-*

kelenföldi (de Budapest-Kelenföldi pályaudvari),
tapolca-díszeli, tuskés-napkeleti-dűlői stb.

Ezek után a különírandó tagokból álló földrajzi nevekről és földrajzi megjelölésekről beszélünk.

Ezeknek jelölt tárgyas, határozós, birtokos jelzős alakjai is megtartják szokásos közszoói különírásukat. Gyönyörűség sorolni a sok érdekes példából: *Keveset éró, Szőlőkre dűlő, Darányi rétye, Buda vára, Hór eleje, Óttagosok dűlője, Salamon tornya, Urak asztala, Bogyoszlói-határ melléke, Hegy felé, Körös ere mellett* stb. De *Kárpátalja, Kovácsszénája, Szőlőkalja*.

Az -i képzős származékok változatlanok maradnak, és kötőjel nélkül kapcsolódik a melléknévképző (kivétel, ha az utolsó tag tulajdonnév: *Túl a Sajón – Túl a sajóni*): *Keveset érói, Óttagosok dűlőjei, Urak asztali* stb.

A *menti, vidéki, környéki, melléki, alji* és *közeli* melléknévi utótagok a névszóktól különírt *mente, vidéke, környéke, melléke, alja* és *közele* birtokos személyes formából származnak, megtartják különírásukat: *Marcal menti, Dabronc vidéke, Pest környéki, Tisza melléki, Pilis alji* (de a tájneveknél: *Mecsekalja – mecsekalji* vagy *mecsekaljai, Kárpátalja – kárpátaljai*) és *Gellért-hegy közeli*.

Ha a különírt szavakból álló földrajzi nevek földrajzi köznévi utótaggal bővülnek, az utótagot is különírjuk: *Keveset éró földek, Mária könnyei tó, Gát halma lapos, Vasút közötti rész, Negyedik órház dűlő, Péter varga dűlő, Tisza menti fordá* (fordulat, forduló vetésben, szállításban) stb. – *Keveset éró földeki, Gát halma laposi, Tisza menti fordai* stb.

Az *utcanevek* után kerülő földrajzi köznévi *utótag* ugyanígy külön áll: *Vörös út tető, Füredi úti lakótelep* stb. – *Vörös út tetői, Füredi úti lakótelepi* stb.

Ha a különírt szavakból álló földrajzi nevek (ha azok nem személynevek és ugyanígy írt idegen nevek) *előtaggal* bővülnek, az új előtagot szintén különírjuk: *Alsó Dunára dűlő, Kis Bágy halma, Kis Bot foka, Tagosítók Hajós felé* stb. (Értelemszerűen az új előtag az utolsó tag jelzője, nem a középsőé, ezért nem *Alsó-Dunára dűlő*.) – *Alsó Dunára dűlői, Kis Bágy halmi, Tagosítók Hajós feléi* stb.

Amikor a földrajzi jellegű köznévi követi a földrajzi nevet, akkor azt kisbetűvel különírjuk a névtől: *Hosszú-dűlő középső, Vác felső, Balatonmárfürdő alsó vasútállomás, Fehértó felső vasúti megállóhely* stb. – *Hosszú-dűlő közép-*

sői, Vác felsői, Balatonmárfürdő alsó vasútállomás, Fehértó felső vasúti megállóhely stb.

A *különírt személynevek* általában földrajzi névként is külön maradnak – néhány kivétellel: *Bódai Jola, Szent György, Vén Márkus* stb., de pl. bel- és külterületi helységrésznévként: *Szentgyörgy és Fábiansbestyén, Törökbalint* stb.

A *személynév* és a hozzá kapcsolódó jelölő, *értelmező* szó földrajzi névként is megtartja különírását: *Pál deák, Farkas bíró, Kovács Mária asszony* stb. – *Pál deáki, Farkas bírói, Kovács Mária asszonyi* stb.

Az *államnevek* tagjait különírjuk, az és szócska kivételével csupa nagybetűvel: *Magyar Köztársaság, Római Birodalom, Afganisztáni Iszlám Állam, Trinidad és Tobago Köztársaság, Német Szövetségi Köztársaság* stb.

Az államnevekbe kerülő egybe- vagy kötőjellel írt alakulatok írásmódját megtartjuk: *Elefántcsontparti Köztársaság, Havasalföldi Fejedelemség, Dél-Afrikai Köztársaság, Bissau-guineai Köztársaság, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága, Német-római Császárság* stb. és hasonlóképpen, ha az államrész név elé járul egy népnév: *Amerikai Szamoa, Francia Guyana, Amerikai Csendes-óceáni-szigetek, Brit Virgin-szigetek* stb.

A mellékneves alakokban csak a tulajdonnévi tagok maradnak nagybetűsek: *magyar köztársasági, római birodalmi, afganisztáni iszlám állami, Trinidad és Tobago köztársasági, havasalföldi fejedelemségi, dél-afrikai köztársasági, Nagy-Britannia és Észak-Írország egyesült királysági, német-római császársági, amerikai csendes-óceáni-szigeteki* stb. Ha a tulajdonnév az utolsó szó, természetesen az is kisbetűs lesz: *amerikai szamoai, francia guyanai* stb.

Az államrésznevekben a közigazgatási egység típusát jelölő utótagokat kisbetűvel írjuk és külön a nagy kezdőbetűs előtagoktól: *Abauj-Torna vármegye, Amazonas szövetségi terület, Északnyugati terület, Francia déli és antarktisi területek, New York állam* stb. – *Abauj-Torna vármegyei, Amazonas szövetségi területi, északnyugati területi, francia déli és antarktisz területi, New York állami* stb.

Ismertető dolgozatunkat Fábian Pál-Földi Ervin-Hönyi Ede *A földrajzi nevek helyesírása* című munkája nyomán állítottuk össze.

(Folytatás a következő számban)